

Wady i zalety umasowienia szkolnictwa wyższego w Polsce

Niniejsza publikacja stanowi jedynie głos w toczącej się akademickiej dyskusji nad całokształtem funkcjonowania jednostek należących do publicznego szkolnictwa wyższego w Polsce, działających na podstawie ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – prawo o szkolnictwie wyższym (zwana dalej jako u.p.sz.w.)¹. Niestety, ze względu na ograniczone możliwości niniejszej publikacji, zostaną zaprezentowane i omówione wybrane i najważniejsze problemy szkolnictwa wyższego w Polsce, które dotyczą zarówno studentów jak i całe środowisko akademickie przez pryzmat przyjętej przez rząd Narodowej Strategii Rozwoju Szkolnictwa Wyższego w Polsce do 2020 r. (zwana dalej jako NSRSzW)².

1. Komisja Europejska w swoim raporcie stwierdziła, że europejskie uczelnie znajdują się w stanie kryzysu, który polega na niedostatecznym wykorzystywaniu potencjału znajdującego się w kadrze akademickiej oraz w studentach. Jednak niepokojącym zjawiskiem, które targa nie tylko całą Europę, ale także USA i Kanadę jest pojawienie się dużej grupy osób bezrobotnych z wyższym wykształceniem³.

2. Umasowienie się szkolnictwa wyższego spowodowało, że sytuacja osób, które ukończyły studia wyższe jest taka sama, jak sytuacja osób z wykształceniem średnim⁴, co jest spowodowane dynamicznym rozwojem prywatnego szkolnictwa wyższego⁵. Często zdobyte przez studentów wykształcenie wyższe nie jest adekwatne do popytu na określone profesje raz po raz zmieniającej się dynamicznie polskiej gospodarce. Ponadto programy studiów i kierunki studiów są niedopasowane w swojej ofercie edukacyjnej do wymagań rynkowych⁶.

¹ Dz.U. Nr 164, poz. 1365 ze zm.

² http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Finansowanie/fundusze_europejskie/PO_KL/Projekty_systemowe/20100727_SSW2020_strategia.pdf; data dostępu 15.03.2013 r.

³ J. K. Thieme, *Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku. Polska. Europa. USA*, Warszawa 2009, s. 35.

⁴ M. Rószkiewicz, *Szkolnictwo wyższe a rynek pracy*, (w:) red. A. Matysiak i in., *Polskie szkolnictwo wyższe. Stan, uwarunkowania i perspektywy*, Warszawa 2009, s. 27.

⁵ Zob. <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/dane-statystyczne-o-szkolnictwie-wyzszym/>; data dostępu: 01.01.2013 r.

⁶ M. Rószkiewicz, *Szkolnictwo wyższe a rynek pracy*, (w:) red. A. Matysiak i in., *Polskie szkolnictwo wyższe. Stan, uwarunkowania i perspektywy*, Warszawa 2009, s. 30-31.

Winę za taki stan rzeczy, należy także upatrywać w jednej z form sprawdzania zdobywanej wiedzy podczas studiów przez studentów – w testach, które nie pozwalają studentom rozpatrywać określone zagadnienia egzaminacyjne w sposób kompleksowy i wielowymiarowy. Testy sprawdzają tylko zasób posiadanych informacji przez studenta, a nie rzetelną wiedzę, jaką powinien wynieść z wykładów i konwersatoriów⁷. Dlatego testy stanowią zautomatyzowany i odhumanizowany proces sprawdzania wiedzy studentów na studiach⁸, co sprawia, że społeczeństwo postrzega uczelnie wyższe jako fabryki dyplomów⁹.

Jednak korzyści, jakie wynikają z posiadanego wykształcenia wyższego przez jednostki wpływają na to, że są one bardziej elastyczne na rynku pracy. Potrafią się bardziej mobilnie przekwalifikowywać niż osoby posiadające wykształcenie średnie¹⁰. Z drugiej strony, przy wysokim poziomie scholaryzacji na rynku pracy, występuje niedobór pracowników w zakresie ginących zawodów rzemieślniczych¹¹. W raporcie „Europa 2020” – sytuacja dla Polski, Bank Światowy zalecił w swoich wnioskach, aby resort nauki i rząd swoimi działaniami zmierzali w kierunku zwiększenia roli studiów licencjackich, gdzie misja państwowych uczelni wyższych powinna być oparta na budżetowaniu zadaniowym¹².

Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Nauki powinno umożliwić zdolnym studentom ukończenie jednego kierunku studiów w ramach wyboru kilku ścieżek specjalizacji. Ponadto państwo powinno stworzyć sprawiedliwy system wsparcia materialnego studentów pochodzących z rodzin o trudnej sytuacji ekonomicznej tak, aby w ramach konstytucyjnej zasady równości umożliwić im podjęcie oraz ukończenie w formie stacjonarnej studiów wyższych. W tym celu resort nauki powinien umożliwić organom przyznającym stypendia socjalne, odpowiednie kompetencje kontrolne w tym zakresie, aby nie dochodziło do nadużyć ze strony innych studentów¹³, a tym samym pozbawiania prawa do

⁷ A. Kraśniewski, *Kształcenie*, (w:) red. A. Matysiak i in., *Polskie szkolnictwo wyższe. Stan, uwarunkowania i perspektywy*, Warszawa 2009, s. 250.

⁸ A. Borkowska, P. Rubach, *Jak zastosowanie komputerowego egzaminowania może podnieść jakość testu?*, (w:) red. T. Gołębiowski, M. Dąbrowski, B. Mierzejewska, *Uczelnia oparta na wiedzy*, Warszawa 2005, s. 280.

⁹ M. Czerepaniak-Walczak, *Fabryki dyplomów czy universitas?*, Kraków 2013, s. 10-26.

¹⁰ M. Rószkiewicz, *Szkolnictwo wyższe a rynek pracy*, (w:) red. A. Matysiak i in., *Polskie szkolnictwo wyższe. Stan, uwarunkowania i perspektywy*, Warszawa 2009, s. 26.

¹¹ https://candidate.manpower.com/wps/wcm/connect/8b5ddd004bc170fbb7abbf1abeefe959/Niedobor_talentow_2012_pl.pdf?MOD=AJPERES; data dostępu: 01.01.2013 r.

¹² <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/EUEINPEXTN/0,contentMDK:22863142~menuPK:590785~pagePK:2865066~piPK:2865079~theSitePK:590766,00.html>; 01.01.2013 r.

¹³ J. K. Thieme, *Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI w. Polska, Europa, USA*, Warszawa 2009, s. 60-61.

otrzymania takiej pomocy osobom rzeczywiście znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej. W tym zakresie warto docenić starania Ministra Szkolnictwa Wyższego, które sprowadzają się do podwyższania corocznie progu dochodowego na otrzymanie stypendium socjalnego¹⁴. Stworzenie dobrej oferty stypendialnej za wyniki w nauce może mobilizować studentów do osiągania jak najwyższych wyników na studiach. Instrumentami motywującymi państwowe uczelnie wyższe do osiągania wysokich wyników we wzajemnej konkurencji naukowej są: program wiodących krajowych ośrodków naukowych *KNOW HOW*¹⁵, system dotacji projakościowej¹⁶, program „Diamentowy Grant” oraz powołanie do życia Narodowego Centrum Nauki Kopernik w Krakowie¹⁷. Z kolei wprowadzenie odpłatnego drugiego kierunku studiów stacjonarnych na podstawie art. 99 ust. 1 pkt 1b u.p.sz.w. w związku z art. 99 ust. 1 pkt 2 u.p.sz.w. od roku akademickiego 2012/2013 jest oceniany w pozytywny sposób¹⁸, ponieważ stanowi narzędzie racjonalizacji wydatków publicznych. Wraz z zdobyciem przez studenta tytułu magistra traci on, zgodnie z art. 184 ust. 3 i 4 u.p.sz.w., prawo do otrzymywania stypendium rektora oraz pomocy materialnej na drugim kierunku stacjonarnym¹⁹. Takie uregulowanie ukróci nadużycia studentów do korzystania z pomocy materialnej, czego przykładem będzie niepełnosprawny student UWM pobierający stypendia socjalne na 14 kierunkach w wysokości przekraczającej ponad 5 tysięcy złotych miesięcznie²⁰. Jednak w przyszłości o konstytucyjności przepisu art. 99 u.p.sz.w. wypowie się w swoim wyroku Trybunał Konstytucyjny²¹.

¹⁴ <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/szkolnictwo-wyzsze/artukul/dochodu-uprawnijacy-do-ubiegania-sie-o-stypendium-socjalne-w-roku-akademickim-20122013/>; data dostępu: 01.01.2013 r.

¹⁵ <http://www.nauka.gov.pl/ministerstwo/inicjatywy/krajowe-naukowe-osrodki-wiodace/>; data dostępu: 01.01.2013 r.

¹⁶ Zob. rozporządzenie MSWiN z dnia 17 maja 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu podziału i trybu przekazywania podmiotowej dotacji na dofinansowanie zadań projaściowych z budżetu państwa (Dz.U. Nr 251, poz. 1508 ze zm.).

¹⁷ Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Nauki (Dz.U. Nr 96, poz. 617 ze zm.).

¹⁸ W przypadku podjęcia studiów równocześnie na kilku kierunkach studiów stacjonarnych uczelni publicznej pobiera się opłaty za drugi wskazany przez studenta kierunek studiów, jeśli nie posiada uprawnień do korzystania z zajęć bez wnoszenia opłat, o których mowa w art. 170a ust. 3 i 4 u.p.sz.w. (stypendium rektora) oraz za każdy kolejny kierunek studiów. Wysokość opłat, o których mowa w ust. 1, ustala rektor uczelni publicznej, z tym że opłaty, o których mowa w art. 99 ust. 1 pkt 1, 1a i 2 u.p.sz.w., nie mogą przekraczać kosztów ponoszonych w zakresie niezbędnym do uruchomienia i prowadzenia w danej uczelni, odpowiednio studiów lub studiów doktoranckich, o których mowa w ust. 1 pkt 1 i 1a, oraz zajęć na studiach i studiach doktoranckich, o których mowa w ust. 1 pkt 2, z uwzględnieniem kosztów przygotowania i wdrażania strategii rozwoju uczelni, w szczególności rozwoju kadr naukowych i infrastruktury dydaktyczno-naukowej, w tym amortyzacji i remontów.

¹⁹ M. Pyter, *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 535-546.

²⁰ <http://www.wprost.pl/ar/155377/Studentki-bankomat/>; data dostępu: 01.01.2013 r.

²¹ http://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/558110.stypendia_rektora_do_trybunalu_konstytucyjnego.html; data dostępu: 01.01.2013 r.

Nakłady budżetowe państwa na rozwój państwowego szkolnictwa wyższego, które przekraczają ponad 1% PKB, nie stanowią wystarczającego źródła finansowania uczelni wyższych²², co w konsekwencji przedkłada się na brak środków finansowych na prowadzenie kosztochłonnych badań naukowych, współpracę międzynarodową uczelni wyższych w zakresie pozyskiwania projektów międzynarodowych, a także tworzeniu programów studiów wspierających praktyczne kompetencje zawodowe ich absolwentów na rynku pracy. W konsekwencji działania Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego mogą doprowadzić w przyszłości do osłabienia pozycji uniwersytetów na rzecz uczelni politechniczno-technicznych oraz medycznych, czego wynikiem jest wprowadzenie na egzaminie maturalnym obowiązkowego egzaminu z matematyki²³. W NSRSzW zapisano, że w przyszłości nastąpi przesunięcie znaczenia dla gospodarki wykształcenia w zakresie nauk społecznych, ekonomicznych i prawa na rzecz rozwoju nauk technicznych i zdrowotnych²⁴. Dlatego, aby sprostać temu wyzwaniu uniwersytety powinny tworzyć kierunki studiów i programy studiów konkurencyjne dla uczelni technicznych i medycznych²⁵. Zgodnie z założeniami NSRSzW, zakłada się wprowadzenie do 2020 r. częściowego lub w całości odpłatnego szkolnictwa wyższego na studiach stacjonarnych²⁶. Takie działanie też należy ocenić w negatywny sposób, ponieważ z jednej strony wprowadzi on mieszany system finansowania państwowych uczelni, zarówno z budżetu państwa jak i pochodzących ze zwykłych gospodarstw domowych. Z drugiej strony takie uregulowanie stoi w sprzeczności z zapisem Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r., która zagwarantowała bezpłatne szkolnictwo wyższe w formie stacjonarnej na podstawie art. 70²⁷. Jednak w literaturze pojawiają się głosy, które uzasadniają potrzebę renegotjacji umowy społecznej zawartej przez państwo zobywatelami w latach 90 ubiegłego wieku²⁸. Na zakończenie warto przytoczyć niedawno opublikowany raport NIK na temat gospodarki finansowej prowadzonej przez państwowe uczelnie wyższe, który je ocenił generalnie jako pozytywne, stwierdzając jedynie pojedyncze nieprawidłowości w ich funkcjonowaniu²⁹.

²² P. Ciżkowicz, *Trendy demograficzne, a finansowanie szkolnictwa wyższego*, Forum Akademickie nr 7-8/2010, s. 36-38.

²³ http://bip.men.gov.pl/akty_prawne/rozporzadzenie_28082007.pdf; data dostępu: 01.01.2013 r.

²⁴ J. Thieme, *Dzielo środowiska czy nowy system*, Forum Akademickie nr 3/2010, s. 30-32.

²⁵ Opinie MSWiN, *Politechniki wreszcie popularne*, Forum Akademickie nr 3/2010, s. 36-37.

²⁶ J. Woźnicki, *Rozmowa z prof. J. Woźnickim, prezesem FRP, przewodniczącego zespołu opracowującego „Strategię rozwoju szkolnictwa wyższego: 2010-2020*, Forum Akademickie nr 1/2010, s. 18-21.

²⁷ Dz.U. 2009 r. Nr 114 poz. 946 ze zm.

²⁸ M. Kwiek, *Transformacje uniwersytetu. Zmiany instytucjonalne polityki edukacyjnej w Europie*, Poznań 2010.

²⁹ <http://www.nik.gov.pl/plik/id,3312,vp,4188.pdf>; data dostępu: 01.01.2013 r.

3. Znaczenie posiadania wykształcenia wyższego w Polsce przez poszczególne jednostki oraz jego wpływie na gospodarkę narodową nie da się określić w krótkiej perspektywie czasowej, od czasu ukończenia studiów przez studentów. Na pewno w kształceniu na poziomie szkolnictwa wyższego należy znieść test, jako formę weryfikacji zdobytej przez studenta wiedzy, na rzecz egzaminów ustnych i opisowych, które pozwalałyby na indywidualne i kreatywne spojrzenie studenta na dane zagadnienie egzaminacyjne. To absolwenci państwowych uczelni wyższych powinni wziąć odpowiedzialność za sytuację gospodarczą kraju, tworząc po skończeniu studiów wyższych nowe miejsca pracy poprzez podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej.

